

Lletres

Una altra Fedra d'Espriu, estrena accidentada a Girona (1978)

Imma Font

S. MARTÍ

Núria Espert,
en una escena
de l'obra.

El pas del temps ens mostra com el mite de Fedra podria ben ser com els vells contes per a criatures, tan explicats i alhora evolucionats, que comencen tot dient «Vet aquí una vegada...»; doncs bé, Sèneca, Eurípides, Racine, Villalonga, Espriu i molts altres autors també haurien pogut encapçalar les seves respectives obres teatrals amb aquestes conegudes paraules, i és que al llarg de la història, com deia, hi ha hagut i continuaran havent-hi múltiples versions, les quals intenten *aemulare* la tragèdia clàssica original, motivades, però, per intencions ben diverses.

Aquesta situació, no cal dir-ho, es deu al tema en qüestió, ja que es tracta d'un motiu folklòric universal present també en altres cultures, com per exemple la hittita, l'egípcia, l'hebrea, l'índica, l'àrab, la xinesa, la grega, la romana, l'espanyola, la catalana... les quals l'han representat en les seves respectives literatures. I és que el punt central és un conflicte de caràcter eticopassional, entre la raó i la passió; això es materialitza en una dona casada (Fedra), ja no de la primera volada, que se sent atreta per un jovenet (Hipòlit) que resulta ser el seu fillastre i que a més es nega a entregar-se-li. Aleshores, aquesta, despietada, menyspreada o avergonyida, l'acusa públicament d'allò que ella pretenia d'ell. No cal dir que les conseqüències són múltiples, segons les intencions, el context i l'època.

Ens trobem, doncs, davant la història de la terrible apassionada.

La versió de Salvador Espriu

Una d'aquestes múltiples versions prengué vida de la mà d'un gran escriptor i poeta català nascut a Santa Coloma de Farners, i veié la llum per primera vegada en un escenari teatral gironí. Anem per parts; tot començà el setembre de l'any 1976, quan, a través de Maria Aurèlia Capmany, Núria Espert conegué Salvador Espriu, un autor no gens accessible a causa del seu caràcter més aviat sever i introvertit. Aquesta trobada tenia una intenció molt clara: l'actriu volia interpretar de nou un paper en català. Aleshores Espert tenia ja una considerable popularitat, era un dels noms que calia i cal tenir en compte respecte a la història del Teatre Municipal, on havia començat protagonitzant *Maria Rosa* de Guimerà i *Nuestra Natacha*, i a posteriori va tenir l'oportunitat de visitar-lo de nou i refermar el seu caràcter de diva internacional; però tanmateix també tenia una certa edat i, tot i que per això mateix Espriu, en un primer moment, intentà dissuadir-la i li recomanà de representar *Antígona*, ella no trigà gaire a convèncer-lo, ja que al principi de 1977 i després d'haver rellegit els clàssics i documentar-se sobre la protagonista, féu el primer esborrany de l'obra, organitzada en tres actes tot seguint l'esquema d'Eurípides (es diu que la primera versió del mite fou escrita per aquest autor clàssic, tot i que la seva obra es titulà *Hipòlit*).

En una entrevista a *La Vanguardia*, el febrer del 1978, Espriu declarava el següent: «La escriví en junio de 1977. Un día, creo que fue en septiembre de 1976, Núria Espert vino a mi despacho. Se sentó ahí mismo, donde está usted [dirigint-se a la periodista María Asunción Guardia], y me dijo que se sentía Fedra y quería que le

JORDI SOLER

Salvador Espriu, a l'època en què va escriure *Una altra Fedra, si us plau*.

escribiera una obra sobre este personaje. Intenté sacárselo de la cabeza porque no lo consideraba un tema interesante: después de Racine, ya está dicho todo sobre la madrastra que se enamora de su hijastro, y además está otra que yo escribí sobre ésta, y la que Melina Mercouri llevó al cine.»

Fruit, doncs, d'aquestes curioses situacions, l'obra va aparèixer amb un títol amb molta solta: *Una altra Fedra, si us plau*, motivat, com deia, per les nombroses insistències que Núria Espert havia fet a Espriu dient-li que «per favor» li escrivís. En una entrevista el dia abans de l'estrena, al diari *Los Sitios* amb J. Víctor Gay, però, l'actriu intentava dissipar aquest fet de la següent manera:

«—Salvador Espriu escribió esta obra porque le salió de su inspiración

o fue sugerida por Núria Espert?

»—Hablé con Espriu, tratamos el tema y le sugerí que si podía me escribiese una obra, como así ha sido.

»—¿Se puede decir que ha sido una obra escrita para una actriz determinada?

»—No quisiera sentirme presionado por este hecho. Creo que Espriu ha logrado una creación perfecta. Dejemos los motivos o los orígenes. La obra quedará incorporada a su autor independientemente de si la ha escrito pensando en una determinada actriz.»

Això pel que fa al «si us plau», ja que respecte a «una altra Fedra», es deuria al fet que Espriu ja havia escrit una *Fedra*, o més ben dit, havia realitzat una versió/traducció al català de la *Fedra* de Villalonga l'any 1936, i és que ells dos eren vells amics. A més, a Espriu li interessava d'aquesta obra

Núria Espert estrenà al Teatre Municipal de Girona l'obra *Una altra Fedra, si us plau*, que Espriu havia escrit a petició seva

l'ambivalent percepció de l'entorn social, com també hi féu notar la prevalença de la decadència de la raça o del país, és a dir, la difícil supervivència d'una cultura en perill. També se sap, a través de les seves pròpies paraules escrites en el pròleg de la versió castellana, que es distraigué fent aquesta adaptació perquè l'ajudà a passar unes quantes hores d'aquells allunyats dies (durant la Guerra Civil) tan plens d'una immensa tristesa i de tota mena de perills.

Paral·lelament a aquest projecte l'autor es trobava col·laborant amb Cèsar Estrany fent uns comentaris a uns dibuixos d'aquest artista, projecte que acabà essent la magnífica obra *Les roques i el mar, el blau*, en la qual es troba un escrit dedicat a Fedra.

El text i el muntatge

La versió espriuana d'aquest mite, igual que el d'*Antígona*, es caracteritza per la brevetat, la concisió i una molt sòbria, severa i irònica poesia. S'estalvia la mort dels protagonistes, ja que els lectors o espectadors ja saben que els protagonistes caminen cap a desastres d'aquesta mena. No hi ha cor, perquè aquesta obra no és vista com una tragèdia sinó com un drama, un drama esquemàtic i irònicament poètic, on els personatges no criden ni exclamen, sinó que només expliquen les seves raons. Espriu ens presenta una Fedra molt bella i apassionadíssima, però també una madrastra tardoral víctima del seu destí (*daimon / limátos*), torturada fins a l'infinit de la mà d'Àfrodita.

La qüestió de la brevetat fou problemàtica, ja que Núria Espert criticà a Espriu que l'obra tan sols durava uns 40 minuts, quan Lluís Pasqual (el director) i Fabià Puigcerver (escenògraf) n'esperaven un projecte d'una hora i mitja, més o menys. A causa

d'això, doncs, Espriu afegí a l'espectacle la cançó d'Enone; tanmateix, no s'estigué de comentar que el laconisme de l'obra no fou deliberat, sinó a conseqüència d'haver interpretat que Núria Espert així li ho havia suggerit; a més insistí en la necessitat de distingir bé entre el llibre i l'espectacle.

I és que l'espectacle fou un veritable espectacle. D'entrada es creà un espai escènic amb uns blancs obsessius que volien evocar una platja alhora mediterrània i còsmica, amb una estesa d'arròs com a sorral que resplendia amb la llum —però que dificultava la mobilitat dels actors— i un ciclorama al fons amb pretensions metafísiques. Juntament amb l'anar i venir constant de tres personatges singulars: la senyora Teclata Marigó, la senyora Magdalena Blasi i el senyor Pulcre Trompeli, sorgits d'altres obres d'Espriu, i la contraposada presència immòbil de Tànatos. Tot plegat acompanyat de la contínua música d'un incansable violinista.

En una entrevista que concedí a José Guerrero Martín, de *La Vanguardia*, Espriu declarava el següent respecte a aquests fets:

«Hice una obra teatral, sin creer en el tema que se me pidió que tratara, para complacer a Núria Espert. Creo que como espectáculo fue un éxito. Como tal obra, creo que el espectáculo iba por un lado y la pieza por otro, sin ninguna culpa por parte de Núria Espert, pero tampoco por parte mía. Hubo un malentendido desde un principio. Es esencial en toda obra literaria un ritmo, un tempo, e incluso un tiempo físico, material. Yo pregunté a Núria Espert cuánto tenía que durar mi obra: dijo tres cuartos de hora o, todo lo más, una hora. En realidad, tenía que haber durado una hora y media, e hicieron durar la obra ese tiempo. Pero mi obra, leída, cronometrada, dura exactamente tres cuartos de hora. Y todo lo que yo puse en ella de ironía y de fría lejanía respecto al tema, no lo ha visto nadie,

Una estesa d'arròs creava un espai escènic blanc.

S. Martí

o casi nadie. Se cree que es una obra absolutamente trivial, intrascendente y que salió del paso, mal, para satisfacer a la enorme actriz. Lo cual no es cierto. Yo, queriendo de verdad contentar a Núria Espert, a quien quiero mucho, quise también servir a mi obra, a esta obra cíclica, y creo que lo he logrado. [...] Ahora bien, Núria Espert estuvo siempre maravillosa, y el espectáculo quedó magnífico. Por lo tanto, ya estoy satisfecho: en algo tal vez la serví. Claro que ella trabajó extraordinariamente, porque es una mujer incansable, muy inteligente, y tiene una vocación única para el teatro, por lo menos en este país.»

El tipus de muntatge abans exposat era idiosincràtic en la companyia de Núria Espert. Ja anteriorment l'argentí Víctor García havia dissenyat per a l'actriu un decorat a l'aire on l'únic punt de suport era una llosa en suspensió, en la qual calia estar permanentment rectilini. Amb aquests recursos s'asseguraven la magnificació i el reclam necessaris pel que fa a l'èxit de les representacions.

En la mateixa intervenció d'Espert en *Los Sitios* abans citada també s'atonia aquest motiu escènic:

«—También al referimos a la escenografía parece obligado tratar del arroz. ¿Por qué se ha escogido este elemento?

»—Necesitábamos un material rico que pudiera identificarse con estas playas del Mediterráneo que enlazan las vivencias de Sinera y de Grecia, comunes en la obra de Espriu. El arroz parece reunir estas cualidades y por ello se ha utilizado.»

La detenció del primer actor

La *première* tingué lloc a Girona, ja que la companyia volia actuar primer en llocs petits per poder assajar amb tranquil·litat i arribar després als indrets

més importants ja ben preparats i sense tantes tensions; això no fou fàcil a Palma de Mallorca, però sí, com deia, a Girona, on el gerent, Pere Codina, els facilità la feina tancant el local 15 dies abans per poder assajar bé. A més, aquest gerent va permetre visitar el Municipal a tots els ciutadans i grups escolars que ho desitgessin. El primer dia hi acudiren un centenar de nens, el segon uns 400, i podien fer preguntes als realitzadors per després escriure un treball que podien enviar al Lliure.

L'obra es representà el divendres 24 de febrer de 1978 a dos quarts d'onze del vespre. Es feren dues funcions més: el dissabte 25 a dos quarts d'onze de la nit, i el diumenge 26 a les set de la tarda; i encara se n'afegí una tercera davant la gran demanda de gent provinent tant de la ciutat com de la capital.

Aquesta darrera coincidirà amb el procés contra Els Joglars, i aleshores els fets es precipitaren: abans de l'actuació detingueren Gabriel Renom (Hipòlit), fet que impedí l'espectacle. Aleshores part dels espectadors, com a protesta contra aquell atemptat a la llibertat d'expressió, es manifestaren davant del Govern Civil, tot i que en un primer moment es negaren a sortir del Teatre, però davant la falsa amenaça de bomba en nom dels GRAPO es veieren obligats a abandonar-lo. Espert s'encarregà de parlar amb els diaris i fer-ne propaganda, com també intentà intervenir en el procés tot parlant amb el governador civil de Girona. Finalment, la companyia s'afanyà a desmuntar l'escenografia per tornar a Barcelona i assistir el dia següent al consell de guerra.

La premsa es féu gran ressò de l'esdeveniment: per exemple Narcís-Jordi Aragó titulà el seu article «Un altre Hipòlit, si us plau», o un diari donava la notícia de la manera següent:

«Amenaza de bomba en el Teatro de Gerona:

»Barcelona, 28. —(Efe)—. Sólo una amenaza de bomba hizo que el público que abarrotaba la sala del Teatro Principal de Gerona abandonara sus localidades, en las que permanecía sentado, como protesta por la detención del actor Gabriel Renom. [...] El público esperó hasta el regreso del empresario de la compañía y del marido de Núria Espert, Armando Moreno, quien confirmó la detención y por lo tanto la imposibilidad de ofrecer la representación, siendo Núria la quien dio la noticia al público.»

Ni el president Tarradellas, ni cap tinent d'alcalde de Cultura, ni tan sols el mateix Espriu assistiren a l'estrena. Aquest darrer perquè ja havia acordat des d'un bon principi i com a condició principal mantenir contacte tan sols amb Núria Espert, i a no intervenir en el muntatge, ni assistir als assaigs ni a les representacions. I és que Espriu i Espert són dues figures que es podrien definir, pel que fa als seus tarannàs, d'antitètiques, ja que la personalitat tancada i reservada del primer contrastava fortament amb l'extroversió i vitalitat que Espert desplegava en totes les seves aparicions i intervencions. Segurament fou aquesta suma de caràcters la que propicià tals èxits.

A Barcelona i de gira internacional

A Barcelona l'obra s'estrenà sense tants incidents al ja desaparegut Teatro de Barcelona, a la Rambla de Catalunya, el divendres 3 de març a tres quarts d'onze de la nit, i fou rebuda amb molta expectació, perquè Espriu era defensor de les fites principals del teatre català de la postguerra i volia revitalitzar l'escena barcelonina davant de la massiva concentració dels espectacles a la capital de l'Estat. A més, els incidents a Girona afegiren notorietat i emoció a

Abans de la tercera i última funció, la policia detingué el primer actor, Gabriel Renom, en virtut del procés seguit contra Els Joglars

S. MARTÍ

Gabriel Renom (Hipòlit),
amb Núria Espert (Fedra).

l'acte. En aquesta ocasió sí que hi assistiren el president Tarradellas, la seva esposa i diversos membres del Departament de Premsa de la Generalitat. Tanmateix, però, també es rebé amb una certa fredor i estranyesa a causa de l'extraordinària densitat expressiva, que n'impedia una clara comprensió.

Es feu una gira internacional per Europa i Amèrica Llatina, Catalunya i l'Estat espanyol, concertada abans fins i tot de l'estrena, ja que segons Espert en aquests punts ja havien vist altres espectacles seus i confiaven en el seu bon nom.

Igualment, però, s'afanyà a demanar a Espriu una traducció en castellà, i l'amenaça que si no ho feia li ho encarregaria a Terenci Moix. Aleshores, Espriu aviat l'enllestí, i la titulà *Otra*

Fedra, si gustáis. S'estrenà el dimecres 17 de gener de 1979 a Madrid al Teatro de la Comedia i feren ple, amb un públic d'acadèmics, intel·lectuals i polítics. S'hi va estar un parell de mesos. S'anunciava a la cartellera amb el títol *Fedra* i el subtítol *Otra Fedra, si gustáis*. Com a protagonista retornà Gabriel Renom, primer en un règim de llibertat provisional i després ja indultat. En la premsa espanyola hi hagué poca repercussió, ja que no arribaren a una unanimitat d'opinió entre ells.

Una altra *Fedra* gironina

Cal destacar que l'àmbit gironí fou de nou escenari d'una altra versió diferent del mite, a part de la d'Espriu, precisament l'any 2002, dintre la pro-

gramació de Temporada Alta. Tot coincidint amb el 142è aniversari del Teatre Municipal i amb les Fires de Girona, es va representar la *Fedra* de Racine, en traducció de Modest Prats i direcció de Joan Ollé; diaris com *La Vanguardia*, *El Periódico* o *El Mundo* es feren ressò del fet, tots ells coincidint en el veredict: es tractava d'una gran lliçó de poesia dramàtica.

Tot plegat, doncs, ens porta a adonar-nos del gran llegat que els autors grecs i llatins ens han deixat respecte al teatre, i també en molts altres àmbits diferents, tant culturals com quotidians, situació que Girona i els autors gironins han sabut valorar i pregonar.

Imma Font és estudiant de filosofia.